

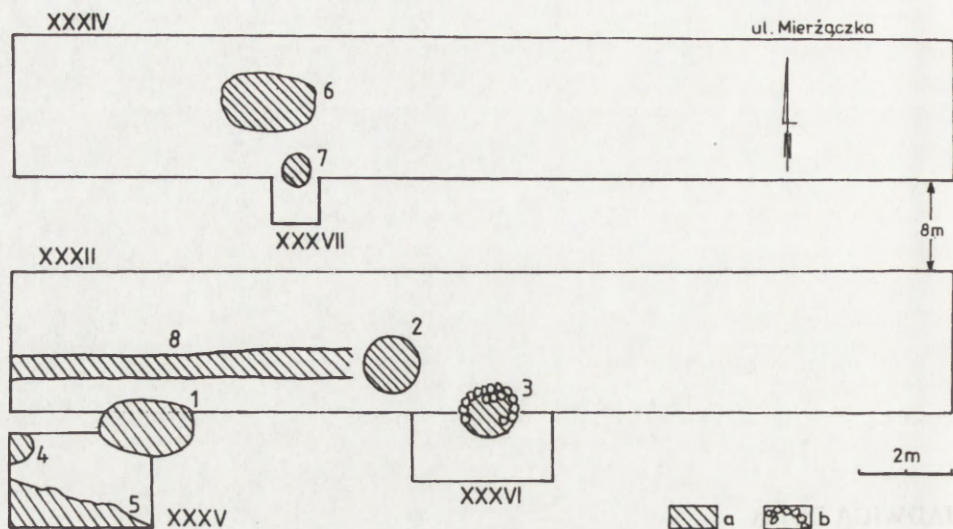
JADWIGA DUDA

BADANIA ARCHEOLOGICZNE PROWADZONE W WIELICZCE NA STANOWISKU NR X W 1995 R.

W dniach 19 VII–19 VIII 1995 r. Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka prowadziło wykopaliska archeologiczne w Wieliczce na stanowisku nr X. Przedmiotem badań była osada wczesnośredniowieczna datowana na XI do poł. XIII w. (Jodłowski 1990, 52), zlokalizowana we wschodniej części Wieliczki, na miejscu dawnej wsi, a potem miasta Mierzączka (Kubik 1979, 47–61). Położona jest na zboczu wzniesienia, które opada ze wschodu na zachód do potoku Srawy, między ulicami Mierzączką i Mieszczańską. Był to piąty sezon badawczy w okresie ostatnich 30–tu lat.

Założono sześć wykopów o numerach: XXXII–XXXVII (kontynuacja numeracji z lat wcześniejszych), które pozwoliły na zbadanie terenu o powierzchni 142 m² (ryc. 1). W badanych wykopach stwierdzono obecność jednej lub dwu warstw kulturowych oraz ośmiu obiektów, które rysowały się jako czarne plamy na tle żółtej gliny (calca). Układ warstw przedstawiał się następująco: warstwa I – humus czarnobrunatny (gł. 0–30–40 cm), poniżej warstwa II – szara ziemia sięgająca do gł. 70–80 cm; w zachodniej części badanych wykopów znajdowała się warstwa III – czarna, zbita ziemia o miąższości około 20 cm, która spoczywała na glinie calcowej. W części wschodniej wykopów calec występował na gł. 70–80 cm, a w części zachodniej zalegał na gł. od 100 do 160 cm.

Szczególnie interesująca jest warstwa III oraz 6 jam, palenisko otwarte i rowek, które dostarczyły dużej ilości zabytków ruchomych z okresu wczesnego średniowiecza. Jamy posiadały różne kształty: cztery owalne lub koliste o średnicy 1–1,4 m, jedna prostokątny o wymiarach: 1,8 x 3,2 m oraz jedna o nieustalonym kształcie ostatecznym, bowiem

Ryc. 1. Wieliczka, woj. Kraków, stan. nr X. Plan sytuacyjny wykopów oraz odkrytych w nich obiektów nr: 1–8, na gł. 80 cm, za rok 1995.

Obiekty nr: 1, 2, 4–7 – jamy, 3 – palenisko, 8 – rowek; a – obiekty; b – kamienie.

Fig. 1. Wieliczka, Kraków province, Site X. Layout of excavation trenches and discovered features numbered 1 to 8, on level 80 centimeters, from 1995.

Features nos.: 1, 2, 4, 7 – pits, 3 – fireplace, 8 – groove, a – features, b – stones.

wchodziła w ściany wykopu. Ich nieckowate lub płaskie dna wypłycały się na gł. 0,95–1,6 m. Największej liczby materiału zabytkowego dostarczyła jama nr 2, odsłonięta na gł. 80 cm. Był to obiekt kolisty o średnicy 1 m i prostokątnym przekroju. W jej dno, które sięgało do gł. 1,5 m, wbity był słup, który dochodził do głębokości 2 m. Obok licznych ułamków naczyń, polepy, węgla drzewnych, przedmiotów metalowych, w tym krzesiwka (ryc. 2b), kamieni – m.in. fragmentu żaren, znaleziona została część szkieletu konia. W porządku anatomicznym leżała czaszka oraz 12 kręgów. W wypełnisku stwierdzono także kości krowy, dzika, owcy i drugiego konia¹.

Wszystkie jamy pełniły funkcję gospodarczą, a omawiana nr 2 była zapewne jamą przypaleniskową, bowiem w odległości około 0,5 m na południowy-wschód od niej znajdowało się palenisko otwarte nr 3, odkryte na gł. 60 cm. Zbudowane było z kamieni piaszczowców i wapiennych, na których zachowały się ślady przepalenia i osmolenia od ognia. Tworzyły one częściowo zniszczony krąg o średnicy około 1,5 m. W palenisku obok fragmentów ceramiki, węgla drzewnych, polepy, kości zwierzęcych (m.in. konia) znaleziono także: osełkę z piaszczowca, przedmioty żelazne, m.in. ostrogę (ryc. 2a) i gwóźdź (ryc. 2d), przedmiot z ołowiu (ryc. 2f) i fragment skóry z buta (ryc. 2g).

¹ Materiał kostny oznaczył mgr weterynarii Mateusz Kręcina, za co autorka składa mu podziękowania.

W pobliżu jamy nr 2 rozpoczął się ślad po rowku nr 8, który zorientowany był w kierunku ze wschodu na zachód, a więc zgodnie z opadem zbocza i miał długość 7,5 i maksymalną szerokość 1,5 m. Uchwycony został na gł. 1 m, a jego nieckowate dno wypłycało się na gł. 1,5 m. Wypełnisko stanowiła czarno-szaro-popielata ziemia bez zabytków ruchomych. Rowek służył prawdopodobnie do odprowadzania wody lub pełnił inną nie znaną funkcję².

Wśród pozyskanych zabytków ruchomych z warstwy III-ej i obiektów pochodzących z okresu wczesnego średniowiecza dominuje materiał ceramiczny, który jest analogiczny do materiału z tego stanowiska z badań z lat 1964–66 i 1984 (Jodłowski 1966, 17; 1984, 50–53). Są to ułamki naczyń lepionych ręcznie przy życiu koła garncarskiego, z gliny zawierającej domieszkę drobnoziarnistego piasku, o powierzchniach zewnętrznych koloru ceglastego, szarego, brunatno-popielatego lub czarnego. Przewodnią formą jest garnek esowaty (ryc. 3a) z załomem brzuśca umieszczonym na 2/3 wysokości naczynia, z brzegiem wychylonym na zewnątrz i z dobrze rozwiniętą krawędzią, często z rowkiem na pokrywkę. Są to naczynia typu VIII wg klasyfikacji K. Radwańskiego (1968, 56–57). Obok nich znaleziono naczynia z cylindryczną szyjką (ryc. 3b) typu X wg K. Radwańskiego (1968, 59–61) a także garnki szerokootworowe, silnie baniaste w swej górnej części o stosunkowo krótkiej szyjce (ryc. 3c), charakterystyczne dla typu IX wspomnianej klasyfikacji. Sporadycznie trafiają się też fragmenty naczyń miniaturowych (ryc. 3d).

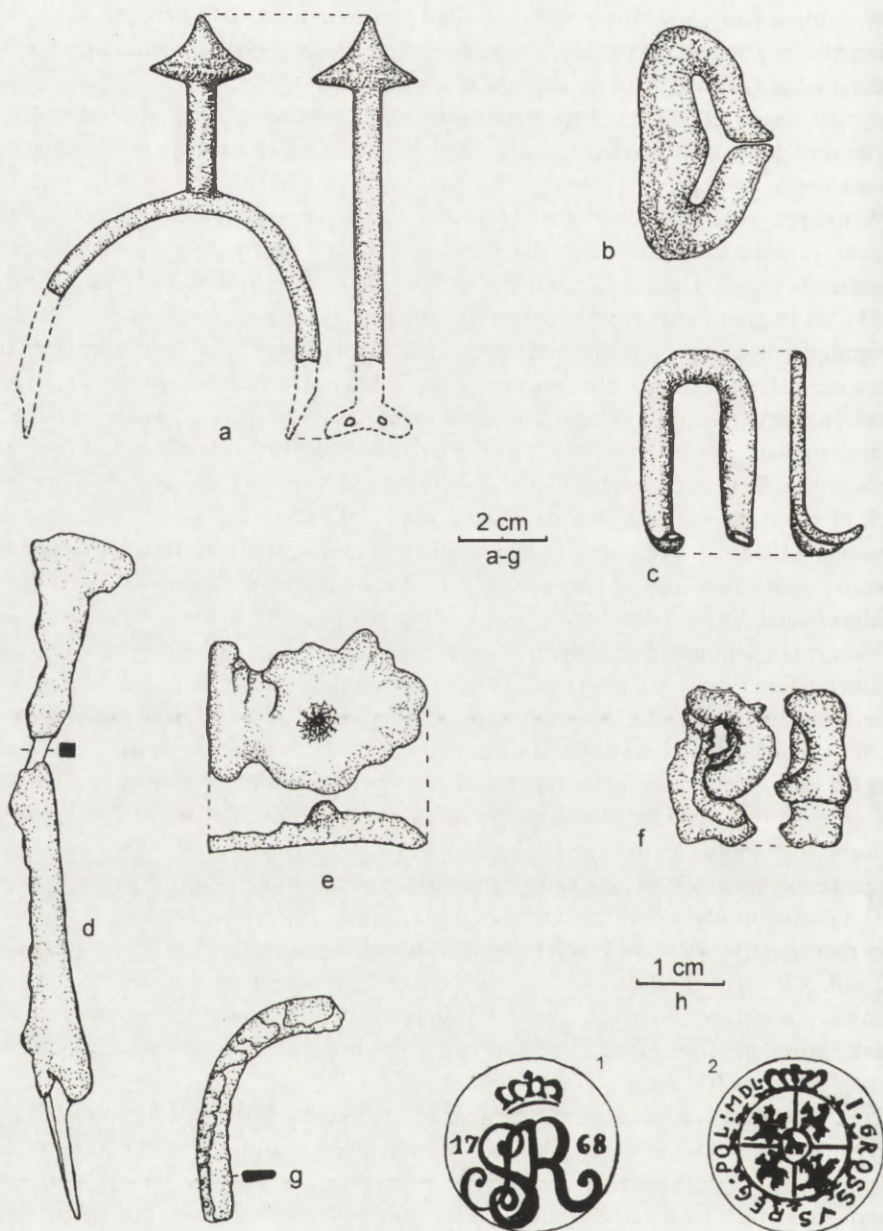
Naczynia zdobione są różnorodnymi motywami, wśród których przeważa ornament poziomych linii rytych w górnej partii brzuśca i pasma linii falistych, a także rzędy ukośnych nacięć lub nakłuć. Na dnach występują znaki garncarskie (schemat znaków – ryc. 3e). Wśród nich najczęściej pojawia się guzek – będący odciskiem osi koła i krzyż prosty, są też koła szprychowe, koła współśrodkowe, pojedyncze kreski równoległe i inne.

Ceramika tego typu datowana jest na okres od XI do poł. XIII w. Znaleziono także nieliczne fragmenty ceramiki białej, która w Małopolsce łączona jest z IX–X w., co sugeruje, że można przesunąć początki stanowiska nieco wstecz.

Datowanie osady na podstawie ceramiki uzupełnia znaleziona w tym roku ostroga, która reprezentuje typ II wg klasyfikacji Z. Hilczerówny (1956, 43–58) i datowana jest na 2 poł. XII – poł. XIII w. (ryc. 2a). Obok zabytków ceramicznych, szczątków organicznych z warstwy i obiektów kulturowych, pozyskano fragment glinianego przęślika dwustożkowego (ryc. 3f), oraz żelazne okucie liściowate z guzkiem (ryc. 2e) i uchwyt w kształcie litery “U” z zagiętymi końcami (ryc. 2c).

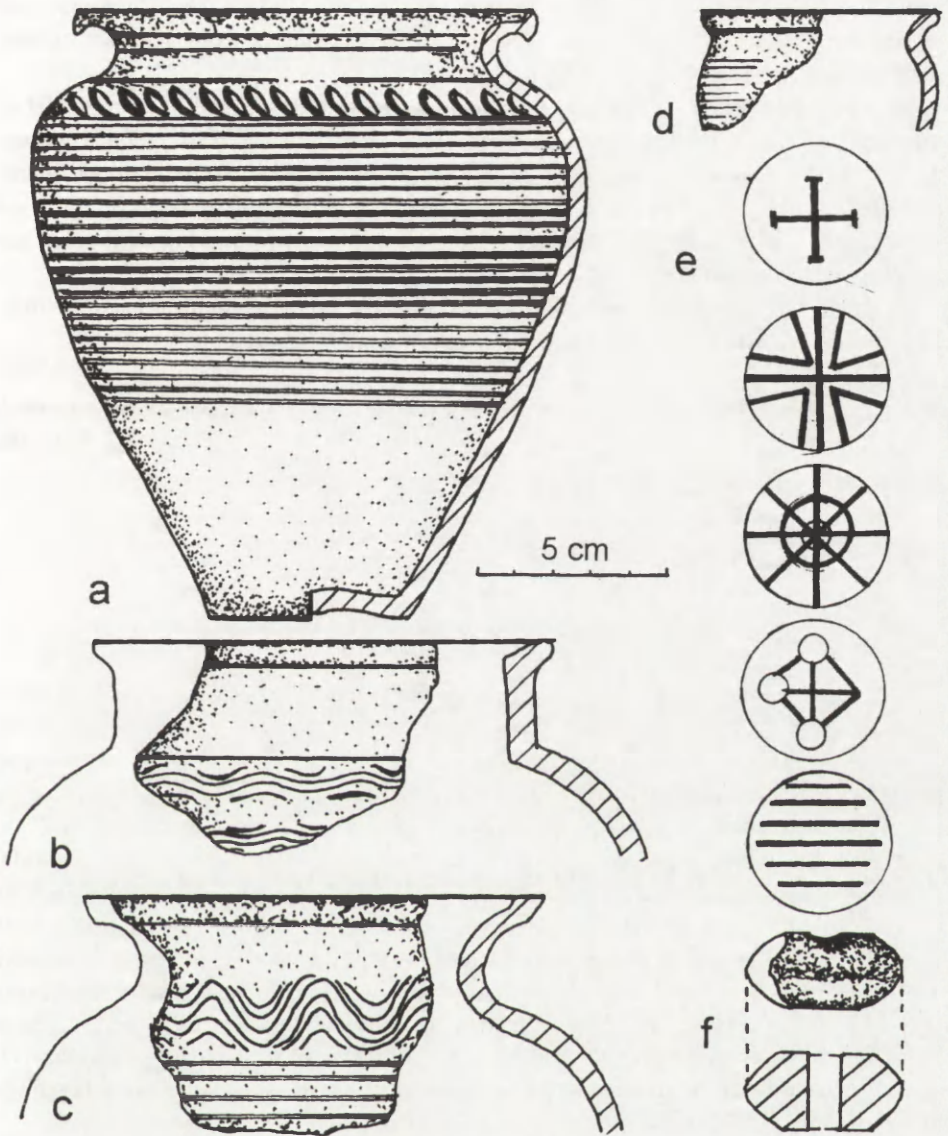
Nad warstwą III, z wczesnego średniowiecza, zalegała warstwa II z przemieszanym materiałem zabytkowym z XI–XX w. W niej, poza materiałem wczesnośredniowiecznym, wystąpiły zabytki średniowieczne i nowożytne. Były to głównie fragmenty naczyń toczonych na kole bez polewy lub z polewą barwy zielonej, brązowej, żółtej. Pochodzą one z garnków, talerzy, mis na nóżkach, patelni z rurkowatym uchwytem, pokrywek, kaganków do oświetlenia. Obok nich znaleziono: kawałki kafla z białą i ziel-

² Podobny rowek znany jest ze stanowiska nr IV w Wieliczce, gdzie łączy się go z procesem warzenia soli.

Ryc. 2. Wieliczka, woj. Kraków, stan. nr X. Zabytki z metali i skóry (g):
 a, d, f, g – z paleniska nr 3, b – z jamy nr 2, c, e – z jamy nr 4, h – z warstwy II; a – ostroga, b – krzcsiwko,
 c, e, f – nieokreślone przedmioty, d – gwóźdź, g – fragment buta (?), h – moneta.

Fig. 2. Wieliczka, Kraków province, Site X. Artifacts of metal and leather (g):
 a, d, f, g – from fireplace no 3, b – from pit no 2, c, e – from pit no 4, h – from layer II; a – spur,
 b – tinder-box, c, e, f – unrecognizable artifacts, d – nail, g – piece of shoe (?), h – coin.

Ryc. 3. Wieliczka, woj. Kraków, stan. nr X. Zabytki z gliny:
 a, d – z jamy I, b-c – z warstwy III, f – z warstwy I, e – schemat znaków garncarskich na dnach naczyń
 wczesnośredniowiecznych.

Fig. 3. Wieliczka, Kraków province, Site X. Artifacts of clay:
 a, d – from pit no I, b-c – from layer III, f – from layer I, e – scheme of potter's stamps on bottoms of
 Medieval vessels.

oną glazurą oraz cegły gotyckie, tzw. palcówki. Na uwagę zasługuje fragment glinianej fajki zdobiony i pokryty zieloną polewą oraz moneta – grosz miedziany Stanisława Augusta Poniatowskiego (Kałkowski 1963, 194–195). Na awersie (ryc. 2h:1) widoczny jest monogram królewski “SAR” i data 1768, a na rewersie (ryc. 2h:2) herb Polski i Litwy oraz “Ciołek” Poniatowskich w środku.

Badania tegoroczne potwierdziły wcześniejsze datowanie osady od XI do poł. XIII w. oraz jej charakter mieszkalno-produkcyjny. Mieszkańcy Mierzączki w okresie wczesnego średniowiecza zajmowali się gospodarką rolno-hodowlaną oraz różnymi gałęziami rzemiosła. Ażeby określić zasięg osady konieczne są dalsze badania wykopaliskowe w tej części Wieliczki tym bardziej, że teren ten jest zagrożony zniszczeniem przez zabudowę domów jednorodzinnych.

Materiał zabytkowy (nr inw. I/2037–2057) i dokumentacja rysunkowa (nr inw. X/65–104) z badań znajdują się w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka.

Muzeum Żup Krakowskich
Wieliczka

BIBLIOGRAFIA

H i l c z e r ó w n a Zofia

1956 *Ostrogi polskie z X–XIII wieku*, Poznań.

J o d ł o w s k i Antoni

1965 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na osadzie wczesnośredniowiecznej w Wieliczce na stan. nr X w latach 1964–1965*, "Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w roku 1965", s. 18–20.

1966 *Prace wykopaliskowe prowadzone na osadzie wczesnośredniowiecznej w Wieliczce na stan. nr X w 1966 roku*, "Wyniki badań archeologicznych w roku 1966", s. 17.

1984 *Badania osady wczesnośredniowiecznej w Wieliczce na stanowisku X*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1984–1985", s. 50–53.

1990 *Początki osadnictwa na terenie Wieliczki*, [w:] *Wieliczka. Dzieje miasta (do roku 1980)*, Kraków, s. 39–59.

K a ł k o w s k i Tadeusz

1963 *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków.

K u b i k Krzysztof

1979 *Mierzączka – nieznanne miasteczko w obrębie Wieliczki*, "Studia i materiały do dziejów żup solnych w Polsce" 8, s. 47–61.

R a d w a ń s k i Kazimierz

1968 *Wczesnośredniowieczna ceramika krakowska i zagadnienia jej chronologii*, Mat. Arch. 9, s. 5–90.

Ż a k i Andrzej

1974 *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Wrocław.

JADWIGA DUDA

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NO X AT WIELICZKA IN 1995

(Summary)

In 1995 the archaeological excavations were carried out on the Early Medieval settlement site denoted as Site No X, located in the eastern part of Wieliczka. Altogether, six excavation trenches covered the area of 142 sq. meters. There were registered an anthropogenic layer dated from the Early Middle Age (Layer III) and also eight features: six pits, open fire place and a groove.

The most interesting feature was pit No 2 that yielded numerous and various finds. There was discovered a part of horse skeleton lying near a stake driven into the bottom of the pit. In its close vicinity open fire place No 3 was located, and – to the south from these features – groove No 8. Among small artifacts the most frequent are potsherds of hand-made vessels manufactured with the help of the potter's wheel (Fig. 3). They represent forms related to types VIII, IX and X of the Early Medieval Cracow pottery (Radwański 1968), and also of other types. Another interesting artifact is a spur (Fig. 2a) of Type II after Z. Hilczer (1956). It confirm dating the site to 11th till mid 13th centuries, the span of time established on the ground of pottery finds.

The Early Medieval layer was superimposed by two layers with mixed material dated from 11th up to 20th centuries. Among artifacts found there the most interesting is a coin – *Grosch* of King Stanislaus Poniatowski from 1768 (Fig. 2h).

Translated by Jerzy Kopacz

